

Het Nederlandse spellingbeeld en het beeld van de Nederlandse spelling

GEORGES DE SCHUTTER

Op 28 februari van dit jaar werd aan de pers, en daarmee aan de Nederlandse en Vlaamse bevolking, een wetenschappelijk rapport (1) voorgesteld, dat de aloude spellingproblematiek in een nieuw licht wenste te stellen. De bedoeling was heel expliciet om niet alleen de wenselijkheid maar ook de praktische haalbaarheid van een aantal mogelijke spellingwijzigingen te bestuderen. De co-ordinatie van de verschillende aspecten lag bij een Werkgroep 'ad hoc' van de Nederlandse Taalunie, waarvan de ondergetekende deel uitmaakte. Een kleine toelichting is hier op zijn plaats: de Werkgroep had uitsluitend tot doel een algemeen kader te schetsen waarin de hele problematiek gesitueerd kan/moet worden, en was dus geen 'spellingcommissie', zoals we die in de loop van deze eeuw een paar keren aan het werk hebben gezien: het resultaat van de werkzaamheden is dan ook geen reeks 'voorstellen tot spellingwijziging', maar wel een verzameling uitspraken over stellingen die in het debat een rol spelen. Dat wil in de praktijk zeggen dat het publiek geconfronteerd wordt met een aantal alternatieven, waarvan één (bijna) telkens weer is, dat alles bij het oude gelaten wordt; voor een aantal stukken problematiek worden wel alternatieven overwogen, en de Werkgroep spreekt daarover heel vaak een voorkeur uit; dat gebeurt telkens wanneer dat op wetenschappelijke én op maatschappelijke gronden te verantwoorden is.

*i*n dit artikel wil ik een paar persoonlijke beschouwingen ten beste geven over een aantal van die stellingen; het spreekt vanzelf dat die overwegingen op geen enkele manier de overige leden van de Werkgroep binden (de Werkgroep is bij het verschijnen van het Rapport trouwens opgeheven).

Aanleiding tot deze persoonlijke stellingname zijn een aantal reacties op het Rapport, die ik hier niet in extenso wil weergeven, maar alleen heel kort typeren. Over het algemeen mogen we

stellen dat de journalisten van de geschreven pers hun taak op een objectieve manier hebben vervuld: de potentiële lezer krijgt in de meeste kranten een overzicht van de problematiek, en van wat in dat verband zoal wordt voorgesteld. Dat is zo lang geen vertegenwoordigers van de vaderlandse letteren aan het woord worden gelaten, want die hebben het uitzonderingsloos over het sluipende gevaar voor de leesbaarheid van het literaire erfgoed. Hoewel de heren (zover mij bekend hebben de dames hun mond gehouden in dit debat) niet of nauwelijks op de hoogte blijken te zijn van de inhoud

van het Rapport waarop ze zogenaamd reageren, kan ik hen in zoverre volgen dat ook ik de leesbaarheid van 'oudere' teksten belangrijk vind, en ik ben dan ook van plan daar in de loop van dit verhaal uitvoerig op terug te komen. Voordat we dat aspect bekijken, wil ik het eerst over een ander merkwaardig feit hebben: de roep om een absolute en onwrikbare normering van spellingbeelden.

Vaste of variabele vormen bij bastaardwoorden

Een constante, niet alleen in de krantenreacties, maar ook daarbuiten, is de instemming met het voorstel van de Werkgroep om van de 'dubbelvormen' bij bastaardwoorden af te stappen. Dat was het enige aspect van de hele spellingproblematiek waar de Werkgroep van de optie 'alles laten zoals het is' als mogelijkheid afzag. Noodgedwongen, want als er al één constante in al het materiaal verwerkt in het Rapport aanwezig bleek te zijn, dan was het dus het afgrijzen bij het publiek voor het bestaan van meer dan één spelling voor hetzelfde woord. Ook na de publikatie van het rapport mocht ik, op een studiedag voor leraren, de uitspraak horen dat alles in de spelling gerust bij het oude mocht blijven, behalve die verdomde keuzevrijheid; en in welke zin de knoop dan werd doorgehakt, zo conservatief als de pest of zelfs reactionair, of juist heel erg progressief, dat kon de man in kwestie geen ene moerschelen. Als er maar eenheid kwam!

Daarmee is het algemene beeld wel geschetst: het is duidelijk dat het schrijvende deel van de bevolking recht en orde hersteld wil zien. In se natuurlijk een heel merkwaardige vaststelling, als je er gewoon van uitgaat dat spelling niet meer of niet minder is dan een van de vele componenten van de taalvaardigheid. En van die specifieke component geldt in de grond ook precies hetzelfde als van alle andere: als we even geen rekening houden

met een kleine minderheid van taalgendarmes, heeft niemand last van de variatie die op zowat alle gebieden van de gesproken en geschreven taal bestaat: of iemand nou zegt of schrijft dat hij/zij 'een biefstuk gekocht heeft', of 'een biefstuk heeft gekocht', maakt niet uit, ook niet als die twee zinsneden in dezelfde tekst of hetzelfde stukje conversatie ingelast worden. Iedereen heeft vrij de keuze tussen 'je zult' en 'je zal', of tussen 'reactors' en 'reactoren'; iedereen heeft het recht om in het woord 'politie' de eerste vocaal heel zorgvuldig te articuleren, of dof te laten klinken, of in hetzelfde woord hetzij [s] hetzij [ts] tussen de twee [ij]'s te gebruiken. Het feit dat bij elk keuzepaar eventueel wel stilistische overwegingen mee een rol kunnen spelen, doet aan het blote feit van de keuzevrijheid niets toe of af; evenmin bepaalde irrationele gevoeligheden, bv. het vooral in Nederland wijd verbreide waandenkbeeld dat de volgorde 'gemaakt heeft' in de bijzin Duits zou zijn, en de concurrerende constructie 'heeft gemaakt' dus de enige goede vaderlandse vertegenwoordiger. De voorbeelden zijn, denk ik, overtuigend: alle natuurlijke componenten van de taal kennen variatie: syntaxis, morfologie, fonologie, en daar kunnen heel gemakkelijk ook voorbeelden uit het lexicale vlak aan toegevoegd worden: 'een wandeling doen/maken', 'zweten/ transpireren', 'paling/aal', enz. Ook wat die 'synoniemen' betreft geldt natuurlijk dat ze niet altijd door elkaar gebruikt kunnen worden, maar geen zinnig mens zal zich tegen het bestaan van de variatie keren. Integendeel: een groot deel van de 'taalbeheersingslessen' in de schoolpraktijk is erop gericht de kennis van zulke paren (of triplets, enz.) te vergroten, met als geavoueerd, expliciet doel de 'stijlbeheersing' te verbeteren.

Vanwaar dan die aversie voor keuzevrijheid in de spelling bij ruime segmenten van de bevolking, en waarschijnlijk wel in de eerste plaats bij het onderwijzend personeel? Een echt rationele reden is nauwelijks te vinden. We kunnen wel wijzen op een paar gevoeligheden:

- Voor de meeste mensen geldt de spelling als de emanatie bij uitstek van het fenomeen 'taal'. Alleen al het feit dat het geschreven woord een

vastheid heeft (je kunt het lezen en herlezen) die het gesproken woord normaal mist, maakt de spelling tot het lievelingsdomein van wie bij beregeling en onverstoorbare regelmaat zweert. Dezelfde vastheid maakt ook controle mogelijk: het excuus van het spontane, momentane karakter van de 'individuele expressie' komt dus te vervallen, en wordt in veel culturen (o.a. ook de meest leidinggevende subculturen in de westerse maatschappij) juist vervangen door een bijna-verafgoding van de perfecte vorm als vereiste bij het geschreven woord.

- In Vlaanderen, maar zeker veel minder in Nederland, is de spelling voor velen, ook voor intellectuelen, de enige component waarvoor men zich met gerust gemoed (hoewel lang niet altijd terecht) een zekere competentie durft toe te schrijven. Daardoor wordt het de heilige koe van de taalbeheersing, het onaantastbare criterium van taalvaardigheid. Voor een adequate beoordeling van die toch zo belangrijke vaardigheid is het bestaan van een ijzeren wet de objectieve sluier waarmee de middelmatigheid haar schaamte kan bedekken. Dat de gevoeligheid van Vlamingen voor deze problematiek inderdaad wel een rol zal spelen, kan in zekere zin afgeleid worden uit het feit dat blijkens het publieksonderzoek van de Werkgroep, in Nederland voor veel zgn. bastaardwoorden veel vaker twee mogelijkheden als wenselijk worden opgegeven dan in België: een groot deel van de Nederlandse bevolking ziet dus de spelling niet als het uitsluitend haalbare einddoel van de 'taalbeheersing'.

- Minder kwaadaardig is de overweging, dat de meeste talen, de grote internationale op kop, vaste woordbeelden hebben (niet alleen synchroon, maar ook door de tijden heen, ook nog zo'n constante van het frustratie-areaal in de Nederlanden). Voor het gemak wordt dan het voorbeeld van het Frans veralgemeend, worden de aperte afwijkingen in het Engels ('harbor/harbour, through/thru, travelled/travelled, gaol/jail', enz.) met geografische variabelen ('Amerikaans' tegenover 'Brits') in verband gebracht en zo adequaat 'wegverklaard', en blijft het Spaans helemaal buiten beschouwing. Hoe zwaar het dan toch wel zwaar gehavende argument met dat alles nog moet doorwegen, kunnen we hier buiten beschouwing laten. Ook voor dit

argument blijkt Vlaanderen, dat nu eenmaal direct geconfronteerd wordt met de grote zustertaal Frans, wel gevoeliger te reageren dan Nederland.

Welke 'argumenten' ook de doorslag gegeven hebben, het is heel duidelijk dat een meerderheid van de bevolking (ook in Nederland) van de tolerantie i.v.m. dubbele spellingen af wil. Het is natuurlijk wel jammer dat in de vraagstelling voor het Rapport op geen enkele manier de scheve toestand mee aan bod is gekomen, dat de spellingregeling van 1954 eigenlijk geen echte keuzevrijheid heeft gecreëerd: ten slotte zijn we toen opgezaald met een 'voorkeur'-spelling, die in bepaalde gevallen dan toch weer verplicht gebruikt moest worden, en de ruim verspreide aversie voor dubbele schrijfwijzen zou natuurlijk ook met die halfslachtige regeling te maken kunnen hebben: in oorsprong hoeft de afwijzing helemaal niet op de dubbele vormen zelf geslagen te hebben, maar kan de 'dubbele moraal' van de toegelaten spelling die dan in sommige omstandigheden toch weer niet toegelaten was, het object van weerzin geweest zijn. De blikken van opluchting die allenwege in perscommentaren op het Rapport doorklonken, bewijzen wel dat de Werkgroep voor dit aspect niet anders kon dan een wijziging van de huidige regeling voor te stellen.

Toch zou het m.i. helemaal fout zijn om de mogelijkheid van dubbele spellingen in absolute zin te verwerpen: voor sommige (heel weinige) probleemgebieden zijn de voorkeurspatronen bij de bevolking in Nederland en België zo verschillend, dat wel overwogen moet worden om daarvoor toch een dubbele spelling te handhaven of in te voeren. Die varianten zouden dan wel volledig gelijke waarde moeten krijgen, d.w.z. dat ze in alle mogelijke taalgebruiksvormen, en bovendien ook in de twee delen van het taalgebied geldig zijn. Er zijn vooral twee deelgebieden die door de Werkgroep expliciet vermeld worden: de [eau]-spelling in woorden zoals 'bureau', 'niveau' en 'cadeau', waarbij in Nederland de 'vereenvoudigde' spelling met [o] (nu zelfs nog geen erkende spelling) flink wortel heeft geschoten, en de vereenvoudiging van de lettercombinatie [th] tot [t], die vooral in België dan weer veel sterker staat. In die twee gevallen

zal een dwingende keuze voor een van beide mogelijkheden in een deel van het taalgebied tot nogal wat frustratie leiden. Gezien het geringe aantal woorden dat door een regeling getroffen wordt, kan het in deze gevallen nauwelijks een bezwaar zijn dat de concurrentie mag spelen. Het is ook heel goed mogelijk dat uiteindelijk na verloop van tijd, één van de in se gelijkwaardige vormen het absolute overwicht zal gaan halen, zodat we de facto toch weer één enkele spelling krijgen: een beetje wat na 1947 met de facultatieve naamvals-[n] gebeurd is, en eigenlijk ook wat de ontwerpers van de regeling van de bastardaarden in 1954 voor ogen heeft gestaan: de constante aanpassing van de kwalificaties 'voorkeur' en 'toegelaten' spelling aan de praktijk van het geschreven woord. Of bij een eventuele invoering van de regeling de taalgendarmes beter in het gelid gehouden zullen worden dan toen, zal de toekomst moeten uitwijzen: een mentaliteitswijziging is niet uitgesloten, zelfs niet als die fundamentele trekjes vertoont.

Mogelijke spellingwijzigingen volgens de Werkgroep

In dit onderdeel wordt een opsomming gegeven van die voorstellen die volgens de Werkgroep ten minste overweging verdienen. Voor de meeste stukken problematiek heeft de Werkgroep ook een voorkeur uitgesproken; in dat geval worden de voorstellen met Romeinse cijfers t.o.v. elkaar geordend. Als dat niet het geval is, krijgen de alternatieven alleen een liggend streepje voor zich.

DE SPELLING VAN DE BASTAARDWOORDEN

- Aanpassing en veralgemening van de thans vigerende voorkeurspelling. Een aantal vormen die op dit ogenblik nog niet die status hebben, of zelfs nog niet 'toegelaten' zijn, worden daarbij ingevoerd.

De aanpassingen betreffen vooral het gebruik van [c/k], [qu/kw] en aanverwante problemen, en zouden met een behoorlijke graad van consistentie in het courante (vrij algemeen bekende) deel van de woordenschat worden ingevoerd.

- Opwaardering van de bestaande voorkeurspelling, eventueel wel na het wegwerken van een aantal duidelijke inconsequenties.

VERBINDINGSLETTERS

- Vereenvoudiging van de 'regels', in die zin dat voor de verbindings-sjwa (zoals in mensenkind, eendeëi) zoveel mogelijk voor één enkele schrijfwijze geopteerd wordt (dus óf [e], óf [en], waarbij het tweede een lichte voorkeur heeft), en waarbij [s] alleen nog daar geschreven wordt waar het op een of andere manier de uitspraak beïnvloedt (bv. wel in dorpsplein, kapperszaak, maar niet in dorp(s)straat, kapper(s)schaar).

- Geen wijziging, m.a.w.: de 'logische' regels, waarbij vooral die voor het schrijven van de sjwa-verbindingsklank voor heel wat ergernis heeft gezorgd, behouden hun geldigheid.

DE WERKWOORDSVORMEN

- Geen wijziging van de huidige regeling, met als voornaamste argument dat het systeem logisch ineen zit.
- Alleen wijziging van de regels waardoor in bepaalde vormen van de OTT [t] wordt toegevoegd aan stammen op [d], en waarbij [t] en [d] na lange stammen verdubbeld wordt in de OVT van de zwakke werkwoorden (resp. 'hij houdt', dat dus 'hij houd' zou worden, en 'hij praatte/antwoorde', waar de dubbele consonant tot één enkele vereenvoudigd wordt, en eventueel dan ook de dubbele vocaal zou verdwijnen; dus: 'hij prate/antwoorde'). Die verandering is vroeger ook al eens (door de 'Commissie-Pée-Wesselings') voorgesteld, en is binnen het huidige spellingsysteem heel goed te verdedigen, omdat ze alle principes van die spelling ongemoeid laat.
- Dezelfde wijziging, met daar bovenop nog eens

de vervanging van [t] door [d], telkens als van het werkwoord ook een vorm met [de] bestaat, m.a.w. wel bij zwakke, maar niet bij sterke en onregelmatige werkwoorden (resp. dus: '(hij) laafd' en '(hij) graaft').

De drie mogelijkheden worden dus gewoon naast elkaar gegeven. Dat had meer te maken met onenigheid tussen de leden van de Werkgroep dan met een 'ontvluchten van verantwoordelijkheden', zoals in sommige perscommentaren op het Rapport werd geïnsinueerd. Op deze plaats kan ik natuurlijk wel een oordeel uitspreken, en dat is dan compromisloos ten voordele van de tweede mogelijkheid. Een korte toelichting:

Tegen de huidige toestand is aan te voeren dat die op zoveel diverse regels gebaseerd is, dat zowel wie heel frekwent met het geschreven woord omgaat als de modale taalgebruiker door het bos de bomen niet meer ziet. Met andere woorden: er zijn teveel regels die in het oog gehouden moeten worden, en die zijn, hoe logisch het systeem ook in elkaar lijkt te zitten, gebaseerd op een vrij breed spectrum van in de grond absoluut willekeurige principes. Zelfs de volgorde van toepassing van die principes is nergens verantwoord, en bovendien is interferentie met andere toepassingsgebieden van de spellingprincipes heel goed mogelijk. Wie de zaken objectief zou willen bekijken kan m.i. maar tot één conclusie komen: het systeem van de werkwoordspelling, dat van systematisch-linguïstisch oogpunt uit ongetwijfeld heel 'logisch' genoemd mag worden, deugt niet in psycholinguïstische zin. Als er een alternatief is dat even systematisch en 'logisch' is, maar met minder variabelen werkt, verdient invoering daarvan de absolute voorkeur.

Het tweede voorstel beantwoordt m.i. volledig aan die voorwaarde (cf. de toelichting p.119-122 van het Rapport). Jammer genoeg laat het de spelling van de meeste 2e en 3e p. ev.-vormen van de OTT ongemoeid, en zoals bekend komt de schrijfwijze daarvan wel eens in conflict met die van het voltooid deelwoord van hetzelfde werkwoord (bv. 'ze verklaart' tegenover 'ze heeft verklaard'): een onuitputtelijke bron van fouten, tot wanhoop van

de enen, en kennelijk sadistisch genoeg van de anderen. Gegeven de principes van de spelling-De Vries en Te Winkel had dat natuurlijk niet gehoeven: de heren hadden heel gemakkelijk het etymologisch principe kunnen invoeren om in bepaalde fonologische omgevingen [d] te schrijven, in de twee werkwoordsvormen. En dan was er dus maar één enkele vorm 'beleefd, verklaard, overlegd', enz. geweest, die ook in de 2e en 3e p. ev. gebruikelijk zou zijn geweest. Zoveel wijsheid is dus niet aan de dag gelegd, en die wijziging alsnog invoeren is gewoonweg uitgesloten. Nog afgezien van het feit dat men zich daardoor zou verwijderen van de fonetische basis ([t] gaan vervangen door [d], terwijl toch in sommige woorden alleen [t] gehoord wordt!), is er het niet te miskennen feit dat een heleboel nieuwe woordbeelden zouden ontstaan, ook bij hoofdfrekwente woorden (bv. 'je zied, heb, bend, doet, neem' enz.). Dat kan dus niet meer.

Zoals gezegd, het derde voorstel van de Werkgroep gaat niet zover. Het tweede bezwaar, i.v.m. de nieuwe woordbeelden, verdwijnt ten minste gedeeltelijk, enerzijds omdat de meeste zwakke werkwoorden, de enige waarop de nieuwe regel toepasselijk zou zijn, niet al te vaak voorkomen, anderzijds omdat woordbeelden als 'ze (be)leefd, (ver)voerd, (over)hoord', enz. ten minste ook als onderdeel van de verleden tijd en van het voltooid deelwoord, sommige zelfs integraal als VD voorkomen. Dat helpt natuurlijk wel voor de aanvaardbaarheid. Toch acht ik het voorstel als zodanig totaal onaanvaardbaar, en het feit dat de perscommentaren bij voorkeur dit onderdeel van het Rapport als uitgangspunt voor negatieve (soms ook uitermate flauwe) grapjes hebben gekozen, bevestigt mij in mijn wantrouwen. Mijn argumenten op een rijtje:

- Stel dat het principe aanvaard wordt, verdwijnen dan de moeilijkheden voor het spellinglerende kind? Dat is geenszins het geval: bij een heleboel werkwoorden is niet zomaar in één/twee/drie uit te maken of er een vorm met [de] is, en zo ja, of die wel als basis voor alle gebruikswijzen van de vorm met alleen maar dentaal mag gelden. Ter verduidelijking: van 'zeggen' is er zeker wel een voltooid

deelwoord 'gezegd(e)', maar in de OVT van het simplex-werkwoord is er geen [d] ('zei'); die is er dan wel weer bij bepaalde scheidbaar samengestelde werkwoorden ('zegde toe'). De vraag rijst dan (ik heb zelf bij een aantal studenten Nederlands aan de UIA uitgetest dat die vraag heel reëel gesteld wordt): welke vorm geeft nu in vredesnaam de doorslag? Even fraai is het natuurlijk bij werkwoorden die zowel 'sterk' als 'zwak' zijn, bv.: '(ver)schuiten' (OVT: 'verschoot' maar ook 'verschuilt'), of, nog mooier natuurlijk, 'pluizen', waar een betekenisverschil ontstaat tussen 'het pluist' (OVT: 'pluisde') en 'hij pluist (iets uit)' (OVT: 'ploos uit'); en nog een heel mooi verschil wordt dat tussen 'hij zuigt' (OVT 'zoog') en 'hij stofzuigt' (OVT 'stofzuigde'). In alle vereiste bescheidenheid meen ik dat dit allemaal niet kan; en wil men het probleem wegwerken, dan zal dat volgens bepaalde regels moeten gebeuren, die de zaken er noch voor spellingtoepasser noch voor spellinglerende echt gemakkelijker op zullen maken.

- Zo mogelijk nog fundamenteeler is het bezwaar dat met het derde voorstel naast elkaar komen te staan: 'hij heeft, geeft' enerzijds, 'hij leeft, beeft' anderzijds. En zulke reeksen kunnen natuurlijk naar believen uitgebreid worden. Nog afgezien van het zuiver linguïstische feit dat hier alleen maar een niet direct terzake doend argument (het 'zwak' of 'sterk' zijn van een werkwoord) als basis voor een spellingonderscheid wordt ingeroepen, is er het aspect van verwarring dat zo in de spelling van de werkwoordvormen wordt binnengesmokkeld: het is helemaal niet zeker dat bij de spelling alleen maar gewerkt wordt met 'woordbeelden' (het argument dat in de discussie binnen de Werkgroep telkens weer gehanteerd werd); ten minste voor sommige spellers zullen daar ook wel 'lettergroep'-beelden aan toegevoegd moeten worden (in ons voorbeeld dus de combinatie [eef/eefd] na een willekeurige beginletter X). Dat aspect is, zover ik weet, nooit onderzocht, maar de mogelijkheid dat het een rol speelt, mag zeker niet a priori verworpen worden.

- Ten slotte is er nog het feit dat de [t/d]-wisseling bij een enorm aantal woorden voor afwijkende spellingbeelden gaat zorgen. Ook hierover is zeer ten onrechte geen onderzoek gedaan, maar een klei-

ne steekproef (daarover verder meer) leert dat het aantal verschillende woorden in een reëel corpus van geschreven teksten, dat door de regel getroffen wordt, veel groter is dan bv. bij de wijzigingen i.v.m. de dubbele schrijfwijze van dentalen het geval zou zijn. Die omstandigheid moet heel ernstig genomen worden, o.a. omdat de gewenning aan het nieuwe schriftbeeld, uiteraard een absolute voorwaarde voor het succes van de wijziging, bij al die verschillende vormen veel minder vlug zal verlopen dan bij hoogfrequentie woorden. De praktijk van vorige spellingwijzigingen heeft geleerd dat nieuwe spellingbeelden zonder probleem geaccepteerd worden zodra men er een paar keer mee geconfronteerd is, maar dat elke nieuwe vorm apart een schokje teweegbrengt.

Elk van de aangevoerde overwegingen apart is m.i. voldoende om het derde voorstel te verwerpen. Als mogelijkheden blijven dan de eerste twee over: alles laten zoals het is (zeker het eenvoudigste voor wie spellingrust als het absolute goed ziet), of: alleen de dubbele dentaal aan een revisie onderwerpen. Het laatste heeft mijn absolute voorkeur, omdat het een van de doelstellingen van een spellingwijziging, met name de leerbaarheid van het systeem vergroten, verwezenlijkt. Ik ga hier niet in detail op de argumentatie in, maar wil er wel op wijzen dat de regeling van de zgn. [d/t]-regels bij werkwoorden heel sterk vereenvoudigd zou worden; cf. de vergelijking van de algoritmes p.125 (toestand nu) en 126 (toestand na een eventuele vereenvoudiging) van het Rapport: niet alleen het aantal regels daalt aanzienlijk, maar ook (nog veel belangrijker): de diversiteit van de factoren die een rol spelen bij de uiteindelijke beslissing is onvergelijklijk veel kleiner.

OVERIGE PROBLEMEN

Het Rapport brengt nog een aantal aanbevelingen i.v.m. hoofdletters, en het gebruik van diakritische tekens (trema, liggend streepje, afkappingsteken), die grotendeels alleen maar een systematisering van de huidige praktijk beogen. Ik ga er in dit verband niet op in. Alles tezamen lijken ze mij de

leerbaarheid of de leesbaarheid van de spelling noch in positieve noch in negatieve zin fundamenteel te beïnvloeden. De meeste zijn m.i. dan ook overbodig.

De ultieme argumentatie: leerbaarheid en (of?) leesbaarheid

Het zal wel opgevallen zijn dat, in zoverre er tot hertoe argumenten voor wijzigingen zijn aangedragen, die vooral de leerbaarheid en het toepassingscomfort van de spellingvormen betreffen. Er zijn natuurlijk nog andere argumenten die in de besluitvorming een rol moeten spelen. Ik denk dan niet zozeer aan economische motieven, al zijn die reëel: bij een ingrijpende wijziging worden bestaande voorraden van naslagwerken minder aantrekkelijk, en die van schoolboeken worden ook bij een heel bescheiden verandering zelfs onverkoopbaar. Ook literaire werken moeten bij herdruk omgespeld worden. Dat alles brengt kosten mee, en die worden door uitgeverijen doorberekend aan de koper, al is niet a priori uitgesloten (cf. het Rapport, blz. 155) dat de versnelde vernieuwing van fondsen en de baten die dat meebrengt, voor de uitgeverijen op kunnen wegen tegen die kosten.

Wel uitermate belangrijk is natuurlijk de toegankelijkheid van drukwerk dat van voor de wijziging dateert, en niet meer voor aangepaste (omgespelde) heruitgave in aanmerking komt. Uit gesprekken met bibliothecarissen van 'wetenschappelijke' bibliotheken mag afgeleid worden dat betogend en wetenschappelijk proza zijn aantrekkelijkheid voor de gebruiker niet verliest als die teksten niet meer helemaal conform de geldende spelregels zijn. Het probleem ligt duidelijk bij het 'non-profit'-werk, en in de eerste plaats bij de literatuur. Ik heb er al op gewezen dat de unanieme afwijzing vanwege literatoren gebaseerd is op de vermindering (zijzelf

hebben het uiteraard over het verdwijnen) van de toegankelijkheid van oudere teksten. De breuk met het culturele verleden dus, met als resultaat de absolute barbarij. Of, minder emotioneel gesteld: een spellingwijziging zou de leesbaarheid van oudere teksten drastisch verminderen of zelfs teniet doen.

Het is erg moeilijk om voor die problematiek een zinnige, enigszins op verifieerbare argumenten gebaseerde argumentatie op te bouwen. Hoe gek het ook mag klinken, er zijn geen omvattende en wetenschappelijk onderbouwde studies over de leesbaarheid van (ook voor de moderne lezer interessante) teksten van voor de grote wijziging van 1947, en ik neem nu even heel aanmatigend aan dat mijn eigen (positieve) ervaringen met het lezen van zulke teksten niet voor veralgemening vatbaar zijn. Ik weet wel dat teksten uit vroegere eeuwen (bv. Middelnederlandse) bij de meeste (alle?) hedendaagse lezers moeilijkheden opleveren, maar de rol van de spelling daarbij is me ook voor die teksten niet helemaal duidelijk; mijn (voor?)oordeel zegt me dat dat aspect best wil meevallen: het is niet a priori uitgesloten dat de nieuwsgierige lezer zich in eerste instantie door de inhoud, in tweede door de verwoording (keuze van lexicalementen, gebruik van morfologische en syntactische middelen) laat leiden bij het beoordelen van de leesbaarheid van die oudere teksten. Wat nog niet betekent dat de spelling, zeker bij de definitieve beoordeling van het leescomfort, geen rol zou spelen: zelfs wie gewend is 'zinnen' te lezen zal zeker af en toe door individuele woorden, o.a. ook door de vormgeving ('belettering') daarvan, gefraspeerd worden. Met betrekking tot onze problematiek, de mogelijkheid/wenselijkheid van een spellingwijziging, heeft dat consequenties. Tot bewijs van het tegendeel doen we er goed aan te veronderstellen dat teksten in een 'vreemd' systeem gespeld, een deel van hun aantrekkelijkheid verliezen, en dat dat verlies ten minste parallel loopt met de grootte van de afwijking t.o.v. wat ondertussen 'normaal' geworden is.

Het is dus zeker zinvol dat een onderzoek wordt gedaan naar de impact van de voorgestelde wijzigingen. Dat is als principe herhaaldelijk aan de orde geweest bij de voorbereiding van het Rap-

port, maar voor een grondige evaluatie is geen tijd en/of geld meer gevonden. Ik betreur dat ten eerste: zowel de opdrachtgevers van het (toegegeven: nu al veel omvattende) onderzoek als de belangstellende taal- en spellinggebruiker hebben recht op inzicht in de vraag wat al die voorstellen, elk apart, en in combinatie met elkaar, teweeg zouden brengen als ze gehonoreerd werden. Om tenminste enig zicht te krijgen op dit aspect heb ik een klein onderzoek gedaan, dat zeker niet de pretentie heeft in de plaats te kunnen komen van wat gerealiseerd had moeten worden, maar dat wellicht toch enige indicatieve waarde heeft. Dit hoofdstukje brengt een overzicht van de resultaten.

ONDERZOEKSDESIGN

In een aantal teksten, behorende tot verschillende functionele types, heb ik alle vormen genoteerd die door de preferentiële stellingen van de Werkgroep (+ de tweede mogelijkheid bij de werkwoordvormen) een verandering zouden ondergaan. Vooraf werden alle teksten uiteraard ontdaan van alle spelfouten op basis van de huidige regels (een leerzaam karwei), en, wat de bastaardwoorden betreft, in de voorkeurspelling omgezet (een frustrerend karwei, dat alleen met de hulp van Groene Bijbel én woordenboeken tot een goed einde kon worden gebracht; natuurlijk zegt dat niets over de capaciteiten van de modale speller, maar alleen over die van mezelf). Als basistekst diende dus een naar de normen van de huidige voorkeurspelling 'gezuiverde' variant van wat me reëel voor ogen kwam.

Ik werk met drie soorten teksten: literaire (categorie I), betogend-wetenschappelijke (categorie II), en kranteartikelen (categorie III). Binnen die klassen heb ik geen specifieke criteria meer laten gelden, behalve dat bij I zowel teksten met dominant 1e p. als dominant 3e p. gekozen zijn, en bovendien zowel teksten met als primaire verteltijd OTT als met OVT. De ratio daarvan zal, gegeven de problematiek van de ww.-vormen, ook zonder toelichting duidelijk zijn.

De gekozen teksten zijn de volgende:

- voor I: Mulisch, 'De Aanslag', p. 15-25 (ongeveer 2550 woorden); Reve: 'Wolf', p. 7-19 (ongeveer 3450 woorden); Bernlef: 'Hersenschimmen', p. 7-19 (ongeveer 3970 woorden); Claus: 'Omtrent Deedee', p. 7-19 (ongeveer 2720 woorden)
- voor II: Jo Daan e.a., 'Onze veranderende taal', p. 9-22 (ongeveer 4540 woorden); G. Geerts e.a.: 'Rapport van de Werkgroep ad hoc Spelling', p. 81-96 (ongeveer 4450 woorden)
- voor III: De Morgen/Vooruit : 10 korte artikelen over buitenlandse politiek (ongeveer 2920 woorden) en 4 artikelen over kunst en cultuur (eveneens ongeveer 2920 woorden); De Volkskrant (14 april 1989): 7 korte artikelen over sport (ongeveer 2650 woorden) en 6 over binnenlandse politiek (ongeveer 2750 woorden).

OVERZICHT VAN DE RESULTATEN

Het volgende staatje brengt een overzicht van het aantal tekens die een verandering zouden ondergaan, mochten de voorstellen van de Werkgroep i.v.m. de bastaardwoorden, en de wijziging bij dubbel gespelde dentale occlusieven toegepast worden. Bij de eerste wordt nog een onderscheid gemaakt tussen de wijzigingen in wat we nu maar even het [k]-paradigma zullen noemen (bv. [c/k], [qu/kw], [cc/ks], enz.), en alle andere. Het spreekt wel vanzelf dat bij de beslissing welke tekens vervangen zouden moeten worden en welke moeten blijven staan, rekening is gehouden met de aanbevelingen van de Werkgroep. Het spreekt evenzeer vanzelf dat in individuele gevallen de beslissing van een eventueel in te stellen spellingcommissie anders kan zijn dan die van ondergetekende; ik heb wel vertrouwen dat zulke afwijkingen ten hoogste enkel zeldzame gevallen zullen betreffen, en bovendien in beide richtingen (van de traditie weg en eraartoe) werken, zodat ze elkaar ongeveer in evenwicht houden.

In de vierde kolom komt dan de som van alle wijzigingen t.a.v. de bastaardwoorden (dus de som van kolom 1+2), en in de vijfde die van alle voorgestelde wijzigingen (kolom 1+2+3), en een percentage van dat aantal t.o.v. het totale aantal

woorden. Nog een kleine supplementaire opmerking: in alle teksten tezamen kwamen welgeteld twee samengestelde woorden voor waarin, door toepassing van de nieuwe 'voorkeursregeling' de overgangsklank [e] in [en] zou moeten veranderen, en één enkel waarin [s] als overgangsklank zou moeten verdwijnen. Met die problematiek wordt verder dan ook geen rekening meer gehouden.

Tabel 1: Wijzigingen in 10 Nederlandse teksten t.g.v. een mogelijke spellingwijziging

	[k]	andere 'vreemde'	dentalen	1 + 2	1 + 2 + 3	%
I Mulisch	10	2	8	12	20	0.78
Reve	1	-	12	1	13	0.38
Bernlef	8	11	13	19	32	0.81
Claus	4	1	8	5	13	0.48
Totaal I	23	14	41	37	78	0.59
II Daan e.a.	51	6	29	57	86	1.89
Rapport	70	-	22	79	92	2.07
Totaal II	121	6	51	127	178	1.98
III DM/V(Buit.)	47	6	10	53	63	2.16
DM/V(Cult.)	45	12	10	57	67	2.29
Vk (Sport)	24	1	4	25	29	1.09
Vk (Binn.)	58	5	11	63	74	2.69
Totaal III	174	24	35	198	233	2.07
Alg. totaal	318	44	127	352	486	1.38

De tabel spreekt voor een heel groot deel echt wel voor zichzelf. Zoals verwacht mag worden bij een wijzigingsvoorstel dat vooral bastaardwoorden op het oog heeft, maken de eerste twee categorieën (nog eens samengeteld in de vierde kolom) de overgrote meerderheid uit; en bovendien, aangezien het een heel beperkt (zelfs bescheiden) voor-

stel is, behoort de overweldigende meerderheid daarvan dan nog eens tot één enkel complex: het [k]-paradigma (eerste kolom). Bovendien kan het ook al geen verwondering wekken dat de verhoudingen bij literair tegenover betogend proza (resp. I en II-III) heel anders liggen: in I houden de twee categorieën (bastaardwoorden, kolom vier) en dentaalspelling (kolom drie) elkaar ongeveer in evenwicht. In de twee andere tekstsoorten is het overwicht van de bastaardwoorden heel groot; en bovendien zijn kranteteksten in dit opzicht dan nog eens veel 'extremer' dan de teksten die als representanten voor II gekozen zijn. Natuurlijk kan dat laatste toeval zijn: het staal is zonder enige overweging van theoretische aard samengesteld. Maar we kunnen toch wel aannemen dat ook in heel andersoortige betogende teksten het grootste deel van de wijzigingen juist bij de bastaardwoorden zal liggen. Wat daarbij zeker wel kan verschillen is het aantal louter 'technische' termen dat voorkomt: daaronder worden die woorden verstaan die typisch zijn voor een bepaalde vaktaal, en dus niet tot de algemeen toegankelijke omgangstaal behoren. Voor zulke woorden wordt in het Rapport voorgesteld de 'internationale' (vaak zuiver Latijnse of Grieks-Latijnse spelling) te behouden. Ze worden m.a.w. als 'vreemde' woorden gezien en ook behandeld.

BESPREKING

Wat betekenen nu de gevonden cijfers voor het probleem dat ons bezighoudt: de leesbaarheid van teksten die dateren van voor de eventuele wijziging? Waarvoor staat dat percentage van bv. 1.38, als gemiddelde voor alle teksten tezamen? Een 'toelichting' van het kaliber 'dat wil dus zeggen dat van alle duizend woorden er een veertiental een wijziging zouden ondergaan' leert ons natuurlijk heel weinig: wat betekent dat immers, 14 veranderingen per duizend woorden, wat maakt dat uit voor het proces van het lezen? Misschien iets informatiever, hoewel zeker veel minder precies, is de interpretatie dat een 'normaal' bedrukte romanbladzijde (ongeveer 250 woorden) dus gemiddeld drie à vier wijzigingen zou bevatten. Maar dan blijft dus nog steeds dezelfde vraag: hoe bezwarend is dat?

Natuurlijk hebben we de zaken hier te schematisch voorgesteld. In de grond is het enige type van teksten waarvoor de leesbaarheidsvraag in ernst gesteld mag/moet worden, immers het literaire: kranten verliezen hun actualiteitswaarde vrijwel onmiddellijk, en het feit dat een iets andere spelling dan de vertrouwde gebruikt wordt, zal de historicus, de politicoloog of godweet wie, om wat voor reden ook, oudere jaargangen nog eens gaat doorbladeren, niet méér hinderen dan de massa's door de tijd irrelevant geworden feitjes waar de brave man/vrouw de benodigde informatie tussen-uit moet peuteren. Iets gelijkaardigs geldt voor andere teksten die uitsluitend om hun informatieve waarde geconsulteerd worden: het Rapport brengt ook een summier verslag uit over de standpunten van een aantal beroepsgroepen, waaronder bibliothecarissen. Die zien, zoals boven al opgemerkt, helemaal geen bezwaren tegen een spellingwijziging zolang het om wetenschappelijke werken gaat: zulke teksten behouden de volle aantrekkingskracht die ze vanwege hun inhoud verdienen, ook als ze hier en daar een 'vreemde' spelvorm bevatten.

Blijven dus de literaire werken, en dat is precies de categorie waar de nu overwogen wijzigingen veruit het minst ingrijpend zijn: nauwelijks 0.59% van de woorden in het onderzochte corpus worden getroffen, en dat komt dus neer op (veel) minder dan twee wijzigingen per normaal bedrukte bladzijde. Om de omvang van de 'ramp' nog eens in het licht te stellen heb ik, ter vergelijking, een klein supplementair onderzoekje gedaan naar de impact van de grote spellingwijziging van 1947. Uit vijf romans van voor die wijziging werd telkens de eerste bladzijde op 'vreemde, verouderde' spellingen bekeken. Het gaat om de volgende originele en vertaalde werken: Buysse: 'Driekoningenavond' (alleen de toneelaanwijzingen), Elsschot: 'Kaas', Walschap: 'Een mensch van goeden wil', Eliot: 'De molen van Dorlcote', Priestley: 'Het witte kasteel bij de Doodenvallei'. In totaal levert dat ongeveer 1240 woorden op, en het aantal wijzigingen (die bestaan zoals bekend vooral in het weglaten van letters: bij de dubbele klinkerspellingen [ee] en [oo], [ch] na [s] en naamvals-genus-[n]) bedraagt niet minder dan 71, d.w.z. dat gemiddeld elke groep

van honderd woorden 5.7 veranderingen te zien geeft (met dien verstande natuurlijk dat soms een zelfde woord meer dan één wijziging moest ondergaan, maar we mogen aannemen dat dat voor de moderne lezer wel hetzelfde belastende effect heeft als wanneer twee woorden met telkens één aanpassing voorkomen). Mochten de twee steekproeven representatief blijken te zijn, dan wil dat dus zeggen dat de nu voorgestelde ingreep voor literaire werken ongeveer een tiende van de sterkte van die van 1947 zou hebben. Ook dat kan een factor zijn in de discussie.

Een pleidooi voor spellingwijziging

De mogelijkheid dat het vele werk geleverd door de Werkgroep vruchten afwerpt, d.w.z. omgezet wordt in een voorstel tot aanpassing (en reële vereenvoudiging) van de Nederlandse spelling, moet gering worden geacht: het conservatisme van de yuppie-generatie is een sterke bondgenoot voor dat van de traditionele cultuurdragers. Gevreesd moet worden dat geen van beide categorieën van beleidsbepalers zich door argumenten van pedagogische en/of linguïstische aard zal laten beïnvloeden. Het feit dat Mulisch de dag zelf van het publiek maken van het Rapport, dus niet gehinderd door meer dan een summere kennis van wat erin staat, alle van oudsher bekende argumenten (of slogans, maar dat is een kwestie van vooroordeel natuurlijk) op het gretige journalistenvolk losliet, is meer dan symptomatisch. Als ik dan toch nog een pleidooi voor de gematigde spellingwijziging ga houden, zal dat dus wel een beetje op egotrip-terij lijken, waarvoor mijn excuses.

Zoals gezien zijn er twee domeinen waarvoor een aanpassing enerzijds door een (heel) groot deel van de bevolking verwelkomd zou worden, anderzijds zowel wetenschappelijk als taalpolitiek (t.o.v. leer- en leesbaarheid) ten volle te verantwoorden is. Voor allebei wordt nog wat informatie aangedragen; alle andere problemen die in het Rapport worden aangekaart, inclusief die van de tussenlet-

ters, lijken mij, bij vergelijking, nogal futiel, en blijven hier dus verder buiten beschouwing.

DE SPELLING VAN DE BASTAARDWOORDEN

Een volledige vernederlandsing van de bastaardwoorden is niet te overwegen; de limieten, groten-deels die getrokken door het ondervraagde staal van de Nederlandstaligen, worden in het Rapport aangeduid, en ondergetekende kan zich daarmee tevreden verklaren. Dat de voorstellen voor een ruim gedeelte van het spraak- (eigenlijk eerder spelling-) makende publiek toch te ver zullen gaan heeft van doen met een diep ingeworteld vooroordeel dat door zo'n wijziging het Nederlands zich van het peloton van de 'grote cultuurtalen' gaat distantiëren. Het gaat immers bij deze categorie van woorden voor een heel groot deel om de 'internationale' woordenschat van het 'grote' (culturele, economische, financiële, politieke) leven, en vernederlandsing zou, naar verluidt, de poort dichtgooien waardoor de jeugd op natuurlijke manier (nl. via de eigen taal) in dat Eldorado kan binnentreden. Hét grote argument daarbij is dat die jeugd in het Nederlands zelf al de schrijfwijze van de internationale talen leert, en zo een moeilijke stap naar de verwerving van die talen niet meer hoeft te doen. Het duizendvoudig herhaalde argument heeft inderdaad op het eerste gezicht een aantrekkelijk profiel, het lijkt redelijk.

Wie de moeite wil doen de rede echt naast de gevoelens een kans te laten, komt wellicht tot een andere, of tenminste een meer genuanceerde conclusie. Is het immers wel zo dat op dit ogenblik de bastaardwoorden hun afkomst, of althans de schrijfwijze van hun pendants (parallellen) in Frans en Engels (enz.) getrouw weerspiegelen? Het antwoord is negatief natuurlijk: 'reactie' heeft in het Nederlands, in tegenstelling met het Frans, geen [é], en in 'reactionair' vinden we daarbovenop ook niet de verdubbeling van de [n] die in die taal noodzakelijk is; in 'categorie' is er wel de [c], maar niet de [y] van het Engels, en wat de vergelijking met het Frans betreft, krijgen we hetzelfde manke-

ment als bij 'reactie'. Dat laatste toont aan dat er 'system in the madness' is: gewoonlijk (ook weer niet altijd, maar kom) wordt [é] van het Franse 'voorbeeld' (als daar al sprake van is natuurlijk, want veel woorden komen direct, zonder tussenkomst van het Frans, uit het Latijn) vereenvoudigd tot [e]. Ik vermoed dat ook de aanhangers van het 'overeenkomst'-ideaal dit niet betreuren; in ieder geval vraagt geen mens bij mijn weten het (opnieuw?) invoeren van dat teken. Op die manier wijst de bestaande praktijk eigenlijk vanzelf de weg die voor de problematiek van de bastaardwoorden logisch (redelijk?-aangewezen?) is: de zgn. bastaardwoorden maken integraal en zonder restrictie deel uit van de Nederlandse taal (een 'repatriëring' van die elementen naar de plaats van herkomst, zo die al op te sporen is, is even irreëel als die van die andere 'lastige' groep in onze alledaagse werkelijkheid, de gastarbeiders), en het burgerrecht impliceert dat ze ook in de mate van het mogelijke geïntegreerd worden, d.w.z. dat ze, zolang er geen fundamentele eigen karakteristieken in het geding zijn, volgens de principes van het Nederlands geschreven worden. Zo eenvoudig is dat. De herkenning van parallele (verwante) woorden in andere talen wordt door een consequente uitvoering van die stelregel niet gehinderd. Veronderstel even dat alle woorden met [k]-uitspraak ook met dat teken geschreven worden, en dat dat niet langer een voorrecht is van de woorden van 'Germaanse' afkomst, en van de ruime selectie van andere woorden zoals 'vakantie, praktijk, klasse, productie, akkoord, kostuum, kritiek', enz. Wat verandert er dan structureel voor de Nederlandstalige die Frans of Spaans leert? Alleen maar dat hij/zij nu met een gerust hart mag verwachten dat 'parallele woorden' in die talen met [c] of met [qu] geschreven worden, afhankelijk van de fonologische omgeving; en voor wie Engels leert geldt het evenzeer dat 'parallele woorden' (van welke afkomst ook, dat is nog mooier dan bij de vorige talen!) met [c], met [k] of met [ck] geschreven worden, ook weer: afhankelijk van de plaats en omgeving in het woord. En daarmee strijken we langs een belangrijk punt voor wie bereid is spelling alleen maar te zien als wat het is: een verzameling van technische hulpmiddeltjes en afspraken om spraakklan-

ken in schrifttekens om te zetten: blijkt immers dat Engels, Frans, Spaans, Duits, enz. voor de weergave van de klank [k] wel degelijk een vrijwel compromisloos systeem hebben, en dat ze voor hun 'bastaardwoorden' inderdaad géén aparte regeling hebben, laat staan een halfslachtige zoals die in onze taal (waarom in vredesnaam 'klasse' volgens het algemene, 'Nederlandse' systeem, en het gelijkbetekenende en met die betekenis zeker even frekwente 'categorie' volgens 'het' -welk?-vreemde?)

De argumentatie geldt uiteraard niet alleen voor het [k]-paradigma; we kunnen het argument van de 'herkenbaarheid' van parallellen in andere talen bv., niet zonder enige ironie, confronteren met het feit dat de Nederlandstalige kindertjes het meervoud van 'hun' woorden 'niveau' of 'cadeau' perse met [s] moeten leren schrijven, waarna ze dikke rode strepen onder diezelfde vertrouwde vorm in het Franse dictee krijgen. Men kan zich afvragen of een consequente vernederlandsing van de spelling tot 'nivo('s)/kado('s)' hier niet veeleer een hulpmiddel dan een rem bij het leren van de vreemde taal zou zijn: het toch zo noodzakelijke inzicht dat een spellingsysteem (ook dat van het Frans bv.) een in zichzelf besloten geheel is, en niet een grilletje van een of andere taaldictator (of -didacticus), kan m.i. bij zo'n toestand alleen maar bevorderd worden.

DE SPELLING VAN DE WERKWOORDVORMEN

Het door De Vries en Te Winkel uitgedachte systeem om de werkwoordvormen te schrijven is zowat het paradepaardje van onze spelling, een schoolvoorbeeld van tucht en logica in de anders zo wispelturige 'taal' (hier op de populaire manier gebruikt met de betekenis 'spelling'), een baken waarnaar elke vaart tussen de klippen van de schrijfkunst zich te richten heeft, een absoluut geldig bewijs van taalvaardigheid ook, dat alle verdere reflectie vanwege de beoordelaar overbodig maakt. Een handig en onvervangbaar stuk dus in het huishouden van de school-, bedrijfs-, personeels-, enz. frik. Boven. is betoogd dat het ook niet op een re-

delijke manier volledig uit de wereld geholpen kan worden, daarvoor hebben. De Vries en Te Winkel indertijd een te fundamenteel verkeerde beslissing genomen voor de spelling van de werkwoorduitgang [t]. Einde van de discussie? Geenszins, want een redelijke oplossing kan er nog steeds in liggen dat het probleem vereenvoudigd wordt, zo dat wat overblijft voor méér mensen begrijpelijk en toegankelijk wordt. Op die manier zou het ipso facto, als verfoeilijk, want onredelijk selectie criterium althans aan belang inboeten, misschien zelfs zo oninteressant worden, dat het verdwijnt.

Mijn voorstel, en één van de mogelijkheden geopend, maar niet 'voorgesteld' door de Werkgroep in z'n geheel, bestaat er dus in dat het voorstel-Pée-Wesselings gevolgd wordt, en dat het dubbel schrijven van de dentaal in werkwoordvormen waarvan de stam eindigt op een dentale occlusief uit de Nederlandse spelling verdwijnt; dus: '(hij) wordt -> word', '(ze) haatte(n) -> hate(n)', '(ze) scheide(n) -> scheid(e)n'. Zover de argumentatie voor dat voorstel niet in deze tekst verschijnt, is hij voor elke belangstellende toegankelijk in het Rapport. Waarom het uitgebreidere voorstel, i.v.m. de dentale consonant bij werkwoorden die eindigen op iets anders dan een dentale occlusief ([d/t]) niet deugt, is bovengrotendeels aan bod gekomen. In deze afdeling wordt nog wat informatie aangedragen die zowel mijn voorkeur voor het restrictieve wijzigingsvoorstel als mijn absolute afkeer van het ruimere nog wat sterker profileert.

In het bovenstaande is al wel duidelijk geworden dat de kwaliteit van een spellingwijziging van een complex van factoren afhangt; niet alleen de eenvoud van het leren speelt daarbij een rol, maar ook de 'herkenbaarheid' van vormen van voor en na de wijziging. Dat laatste wil heel expliciet zeggen dat veranderingen zo gering mogelijk in aantal moeten zijn, en bovendien zo weinig mogelijk echt 'onverwachte, gekke' vormen moeten doen ontstaan. Wat dat laatste betreft kan er natuurlijk een groot verschil zijn in appreciatie: vormen die voorheen niet voorkwamen, maar die wel opgebouwd zijn uit bekende elementen, of tot een paradigma behoren waartoe zulke elementen behoren, zijn misschien wel minder 'vreemd, onverwacht' dan vor-

men waarvan een of meer samenstellende delen in de rest van de schrijftaal niet of nauwelijks voorkomen.

Welke vormen leveren de voorstellen nu op?

- Het voorstel i.v.m. de reductie van de dubbele dentale occusief geeft als 'nieuwe' spellingen bv. bij het werkwoord 'leiden': (1) '(je/hij) leid' - (2) '(ik, enz.) leide' - (3) '(wij, enz.) leiden' (OVT=OTT, zoals nu al bv. bij 'zetten, redden', e.d. het geval is, overigens zonder dat dat in de praktijk ooit tot verwarring leidt). Vorm (1) is natuurlijk niet 'nieuw' in die zin dat hij ook nu al voorkomt voor andere, gedeeltelijk zelfs voor dezelfde personen van dezelfde tijd. (3) is eveneens al bekend, weliswaar voor een andere tijdsaanduiding. (2) is, afgezien van de vrijwel ongebruikelijke optatief, niet bekend in de huidige spelling, maar sluit natuurlijk wel direct bij (3) aan.

- Het voorstel i.v.m. de vervanging van [t] door [d] levert bij sommige werkwoorden een vorm op die nu al als voltooid deelwoord bestaat (bv. 'behandeld, verzoend'); bij de meeste komt er een nieuwe vorm, die ten hoogste als onderdeel van een ander tijdspaaradigma optreedt (bv. 'legd//legde, handeld//handelde').

Relatief levert dus dit tweede voorstel onvergellijk veel meer 'nieuwe' vormen op dan het eerste. Bovendien is ook het aantal werkwoorden waarop de wijziging theoretisch van toepassing wordt, bij het tweede voorstel veel en veel groter dan bij het eerste.

Ten slotte is er dan nog het feit dat ook bij reële toepassing in een tekst, de veranderingen veel gevarieerder zijn. Dat laatste wil ik nog even illustreren door een vergelijking van de wijzigingen voor beide deelvoorstellen in dezelfde teksten die ook als basis voor het materiaal van tabel 1 hebben gediend.

In totaal worden in alle geëxcerpeerde teksten 127 vormen gevonden die op basis van het eerste voorstel een vereenvoudiging van de dentale lettergroep zouden ondergaan, en 143 waarbij op basis van het tweede de eind-[t] in [d] zou moeten worden omgezet; bij die laatste zijn enkel de onbetwistbare gerekend: alle twijfelgevallen zijn buiten beschouwing gelaten. In het volgende staatje

wordt een overzicht gegeven van het aantal verschillende vormen ('types') waarvoor die realisaties ('tokens') staan. De eerste twee kolommen betreffen de veranderingen in de (nu) dubbele dentaal-spelling, de twee laatste die bij de [d/t]-wisseling. Telkens worden eerst de vormen gegeven die nu in een of andere functie ook al voorkomen, daarna de 'nieuwe' in de boven beschreven zin. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen types die maar één keer in het corpus voorkomen (eerste rij), die die frekwent (meer dan tien keer) voorkomen (derde rij), en de tussencategorie (in de praktijk: tussen twee en zes realisaties).

Tabel 2: aantal werkwoordvormen (types) met verandering

	[dt/dd/tt]		[t->d]	
	-nieuw	+nieuw	-nieuw	+nieuw
1 realisatie	20	13	28	42
2-6 realisaties	4	2	3	20
> 10 realisaties	2	-	-	-
TOTAAL	26	15	31	62

Ook deze tabel is heel duidelijk: de vervangingsregel [t-d] levert meer dan dubbel zoveel types met verandering op als de vereenvoudigingsregel: 93 tegen 41 (en de discrepantie zal bovendien nog groeien naarmate men méér teksten gaat bekijken: het aantal verschillende werkwoorden dat voor de tweede regel in aanmerking komt is immers onvergellijk veel groter dan dat voor de eerste); bovendien is het aantal 'nieuwe' vormen bij de vervangingsregel net dubbel zo groot als het aantal 'bekende' (62 tegen 31), terwijl die bij de vereenvoudigingsregel een minderheid vormen (15 tegen 26: de verhouding is bijna omgekeerd). Echt frekwente types, die voor de noodzakelijke gewenning moeten zorgen in de overgangperiode na de invoering van de nieuwe regeling, komen alleen bij de vereenvoudigingsregel voor (m.n. 'word(t)' en 'houd(t)', en dat zijn dan bovendien nog twee vormen waarbij het resultaat ook nu al tot het spelling-

beeld behoort: 1e p. ev., 2e p. ev. bij inversie en imperatief).

Uit dat alles kunnen wij afleiden dat ook in dit opzicht het voorstel tot vereenvoudiging van de drie consonantgroepen een flink stuk aanvaardbaarder is dan dat van de vervanging van [t] door [d]. Het is natuurlijk alleen maar een supplementair gegeven, maar gevoegd bij de andere argumenten, bevestigt het de noodzaak om een wijziging van de werkwoordspelling tot dit ene aspect te beperken.

het onderwijs lijkt de hele onderneming mijgedoemd om als een fait divers in het logboek van het steriele 20e-eeuwse spellingdebat bijgeschreven te worden.

Georges De Schutter
p/a Universitaire Instelling Antwerpen
(departement Germaanse filologie)
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk

OPROEP

In het bovenstaande zijn dan wél argumenten, zowel van rationele als van psychologische aard gegeven om althans de bescheiden voorstellen van de Werkgroep heel ernstig te overwegen. Het zou zinvol zijn dat leraren van alle niveaus erop aandringen dat deze minimale vereenvoudiging van de Nederlandse spelling zo vlug mogelijk gerealiseerd wordt; zonder een duidelijk signaal vanuit

NOOT:

(1) Prof. dr. Geerts, E. Assink, P. van de Craen, J. de Rooij, G. De Schutter, G. Verhoeven & W. Duthoy: *Rapport van de werkgroep ad hoc Spelling*. 's-Gravenhage: Nederlandse taalanie, 1989. (Voorzetten20)

S C H A A R S

Spellinghervorming wordt besproken

HIJ VIND EN IK WACHTE

In barre schooltijden sloeg de meester met een lineaal op de kneukels als een leerling "hij vindt" schreef, maar de onderwijsmethoden zijn veranderd. Een taal is een levend instrument en daarom dient de spelling op geregelde tijden herzien. Eenvormigheid is er nog altijd niet.

Een werkgroep van de Nederlandse Taalunie heeft nu de resultaten van een publieks- en beroepsgroepenonderzoek waaraan enkele jaren werd gewerkt, gebundeld in een rapport.

Er is een meerderheid voor vereenvoudiging van de werkwoordspelling. Zo kan de werkgroep vormen aanvaarden als **jij vind/hij vind en ik wachte en het brande**. In dezelfde geest zou men geen dubbele medeklinkers meer spellen die niet nodig zijn voor de uitspraak, bv. **onmiddelijk** (met één l).

De meeste taalgebruikers verkiezen één spelling, dus geen dubbelvormen meer. Dus **kultuur, akkordeon en commissie** en niet meer **cultuur, accordeon en commissie**. Opvallend daarbij is dat de Vlamingen meer gewonnen zijn voor de vernederlandsing van de bastaardwoorden dan de Nederlanders. Tot een onoverbrugbare kloof leidt het echter niet.

Aan plotse wijzigingen zijn we nog niet dadelijk toe. De voorstellen moeten worden onderzocht en nadien goedgekeurd door een nog op te richten spellingscommissie.

(Gazet van Antwerpen 1/3/89)

"Niet de spelling, de diskriminatie is primair. Daarom moet niet zozeer de spelling maar de samenleving veranderd worden. Wanneer morgen de officiële spelling inderdaad slecht wordt en de slechte spellers dus automatisch goed kunnen spellen, dan zullen er andere zaken zijn, waarop DEZELFDE MENSEN gediskrimineerd worden: hun woordkeus, hun briefpapier, hun stijl, hun interpunctie, de breedte van hun kantlijn, hun adres. Zolang de diskriminatie bestaat, zal zij materiaal vinden om te diskrimineren. Wat afgeschaft moet worden, is daarom de DISKRIMINATIE: dat men op wat dan ook gediskrimineerd wordt. Niet bij de spelling ligt de fout, maar bij dit soort personeelschefs: die moeten afgeschaft worden. Daarna kan iedereen dan rustig spelfouten maken - net als ik".

(Harry Mulisch).

Sitroen

Uit het publieksonderzoek kwamen volgende grote lijnen naar voren:

1. men wenst geen ingrijpende veranderingen. Zelden voorkomende vernederlandsingen als **sinjaal/manjiefiek** en **sentrum/sitroen** scoren niet hoog en er is geen meerderheid voor het gelijktrekken van de spellingen **ei** en **ij**, en **au** en **ou**;
2. men prefereert één spelling, geen dubbelvormen;
3. in Vlaanderen is men meer geneigd tot vernederlandsing van bastaardwoorden dan in Nederland, zonder dat dit tot een onoverbrugbare kloof leidt;
4. een vereenvoudiging van de werkwoordspelling wordt wenselijk geacht.

(Het Nieuwsblad, 1/3/89)